

MAGASINET ordet & israel

EXPLAINER: OM DE
ULTRAORTODOKSE
OG VÆRNEPLIGTEN

I en syndig verden
har vi håbet om
Jesu genkomst

Tre nye medarbejdere
er rejst til Israel

Den blodige historie
om jøderne i Erfurt

Ordet og Israel
Vejlbj Centervej 46
8240 Risskov
Tlf.: 86 98 79 12
E-mail: kontor@ordetogisrael.dk

Bank: 6110 9042977829
www.ordetogisrael.dk

Kontortid:
Mandag-torsdag 9-14
Fredag 10-14

Kontorsekretær/forretningsfører:
Lisbet Mejlgaard

Formand:
Rolf Weber Jørgensen
Lamavej 7, Randers SØ
Tlf.: 28224821
rolf@ordetogisrael.dk

Generalsekretær:
Jens Lomborg
Skovvænget 7, Skjern
Tlf.: 23 32 33 05
jenslomborg@ordetogisrael.dk

Landssekretær:
Nicklas Lautrup-Meiner
Søbyvej 8, Hvidovre
Tlf.: 22540275
nicklas@ordetogisrael.dk

Koordinator:
Kirstine Rom
Tlf.: 20 73 17 29
kirstine@ordetogisrael.dk

Journalistisk medarbejder:
Anders Hjorth Vindum
Tlf.: 61 26 63 16
andersvindum@ordetogisrael.dk

Bibelunderviser:
Morten Vartdal
Silkeborg
Tlf.: 51911967
mortenvartdal@ordetogisrael.dk

Joffimedarbejdere:
Nicklas Toft
joffi.nicklas@ordetogisrael.dk
Celine Grønbæk
joffi.celine@ordetogisrael.dk

Jerusalem:
Beit HaArava 1, Talpiot,
93389 Jerusalem
Tlf.: 00972 54 883 7929
Tlf.: 004577343074
jerusalem@ordetogisrael.dk

Medarbejdere i Jerusalem
Henriette og Karsten Lauridsen
karsten@ordetogisrael.dk
henriette@ordetogisrael.dk

Yad va Lev Senior i Jerusalem:
Shalom Yehuda 12, Talpiot,
93395 Jerusalem
Tlf.: 00972 542885099

Poriya:
Christa og Poul Arne Nyborg
christa@ordetogisrael.dk
poularne@ordetogisrael.dk
Det Danske Hus, Derech Ha'Yam
Postboks 275, 15208 Poriya Illit

Redaktion:
Nicklas Lautrup-Meiner
Anders Hjorth Vindum
Camilla Søndergaard
Dorte Sig Leergaard

Joffiredaktionen:
Joachim Munch
Rebekka Lærke Kure
Signe Lyngsøe Poulsen
Nicklas Toft
Cecilie Vartdal

*Artikler og annoncer repræsenterer
ikke nødvendigvis redaktionens
synspunkter.*

Tryk: Øko-Tryk, Skjern
Layout: Ben Haman Jensen
Layout af joffisider:
Rebekka Kure
Forside:
Ultraortodokse jøder under
demonstration i Jerusalem
Foto: Judy Jochumsen
ISBN 09012370

Abonnement 2026: 275 kr.
Adresseændring m.m.:
kontor@ordetogisrael.dk

Næste magasin omdeles: 30.9

INDHOLD

- 3 Erfurts jødiske historie
- 8 Glimt fra Ordet og Israel
- 9 Israelnyt
- 12 Nye medarbejdere i Israel
- 13 Håbet om Jesu genkomst
- 16 De ultraortodokse og værnepligten
- 17 Månedens leder
- 18 Joffi
- 24 På bibelcamping

Erfurts dramatiske historie

Den glemte skat, den forsvundne synagoge og den antisemitiske domkirke

AF OLE ANDERSEN

Året var 1349. Erfurt, en af de største og vigtigste byer i Tyskland, lå, dengang som i dag, ved floden Gera omgivet af et frugtbart opland. Byen var center for en blomstrende handel, rummede et væld af kirker og klostre og tiltrak en række af tidens kendte og lærde personer.

Men i de første måneder af 1349 var det ikke den blomstrende handel eller de teologiske debatter, der optog Kalman von Wiehe. Det var frygt.

Von Wiehe var pantelåner. Han ejede et hus på Michaelisstrasse i Erfurts centrum. Det var gået ham godt. Han var rig og lå inde med en stor samling smykker af guld og sølv. Men von Wiehe var jøde, og i begyndelsen af 1349 var rapporter fra Sydeuropa ildevarslende.

Godt et år tidligere havde Den Sorte Død angrebet Messina på Sicilien og krævet uhyggeligt mange døds ofre. Med overraskende fart havde pestpandemien bredt sig op gennem Europa og var nu nået til det sydlige Tyskland. Tusinder var døde – og ifølge nogle vurderinger endte pesten med at koste livet for over halvdelen af Europas befolkning.

Men det var ikke bare Den Sorte Død, von Wiehe frygtede. Rapporterne fra jødiske samfund længere mod syd var skrækindjagende.

I forvejen var jødernes situation ikke let. Flere paver og magthavere havde ganske vist udstedt ordre om, at jøderne skulle beskyttes. Men ikke alle brød sig om det. Forgældede mennesker hadede jøder,

der var aktive i bankvirksomhed, og gav dem skylden for deres økonomiske problemer. Andre hadede jøder, fordi de var anderledes og – sagde man – var »skyldige i at have dræbt Jesus«. Nogle af tidens handelsfolk var misundelige på de jødiske handlende, der med stor succes gjorde brug af det gode netværk mellem jødiske samfund spredt ud over Europa.

Oven i alt dette kom den nyeste påstand: Det var jøder, der havde forgiftet brøndene og dermed fremkaldt Den Sorte Døds hærgen!

I april 1348 antændte rygten om de forgiftede brønde raseriet mod jøderne i Toulon i Sydfrankrig. 40 jøder blev dræbt, og det jødiske kvarter raseret. Senere i 1348 kom der rapporter fra Barcelona og

Da Krämerbrücke blev bygget i 1325, havde Erfurt et levende jødisk samfund. Broen er bebygget fra den ene ende til den anden. (Foto: Ole Andersen)

Denne anonyme tegning fra samtiden forestiller begivenhederne i Strasbourg 14. februar 1349, hvor 2000 jøder blev brændt levende. (Wikimedia)

andre byer i Spanien og Frankrig om grusomme jødeforfølgelser.

I februar 1349 var det gået helt foræreligt i Strasbourg. Selv om Den Sorte Død endnu ikke var nået frem til byen, førte en rasende folkemængde jøderne ud til den jødiske gravplads. Her blev de fleste af byens 2000 jøder brændt levende.

I Erfurt havde Kalman von Wiehe virkelig grund til at være bange. Han samlede sine værdigenstande og gravede dem ned under en mur i sit hus.

21. marts 1349 eksploderede jødehadet i Erfurt. Jødiske bygninger blev brændt ned, og op mod 900 af byens 1000 jøder menes at være blevet dræbt. Da ilden døde ud, var der ingen jøder tilbage i byen. Von Wiehes skæbne er ukendt. Og hans skat lå gemt og glemt i jorden i de næste 649 år.

Et blomstrende jødisk samfund

Det var et stort og levende jødisk samfund, der blev udsluttet den dag i 1349.

Der havde boet jøder i Erfurt i omkring 300 år. Endnu i dag vidner en række levn fra dengang om, hvor blomstrende det jødiske samfund var i tiden inden 1349.

Sidst i 1000-tallet byggede de den første synagoge i byen. Træværk fra synagogens bygning er blevet dateret til år 1094.

Underlige omstændigheder i synagogens dramatiske historie gør, at den trods 900 års krige, brande og bølger af antisemitisme har overlevet til i dag. Erfurts »Alte Synagoge« er i dag den ældste synagoge i Europa, hvor murværk er blevet bevaret fra grund til loft.

Gulvet blev anlagt lavere end gadeniiveau, så man gik nogle få trin ned for at komme ind i bygningen. På den øverste del af væggene var der lavet en lang, smal hylde, hvor der kunne anbringes lys.

Bygningen afslører, at menigheden trivedes. Flere gange i de næste århundreder ombyggede menigheden deres synagoge og udvidede den.

På bredden af Gera, ikke langt fra syna-

gogen, byggede menigheden i 1200-tallet en mikve, et rituelt bad, der bruges til renselse efter menstruation og fødsel. Fra mikven førte et lille stræde direkte op til synagogen.

Dokumenter fra 1200-tallet viser, at det jødiske samfund betalte skat for mikven og den jord, den lå på. I begyndelsen blev skatten betalt til biskoppen, senere til byrådet.

Arkæologer fandt mikven i 2007. Den blev restaureret og kan besøges i dag. Dens vandforsyning fra Gera fungerer stadig.

Det jødiske samfund var ikke kun bygninger og rige bankmænd som Kalman von Wiehe. I menigheden var der lærde jøder, der læste hebraisk og studerede de gamle skrifter.

Mindst 15 hebraiske håndskrifter fra 1100- til 1300-tallet var ejet af menigheden eller jøder i byen. Blandt dem var fire toraruller, en machzor (bønnebog brugt ved højtider), hebraiske bibler, det rabbiniske skrift Tosefta og to værker med bibelkommentarer af Rashi, som var en kendt jødisk lærer.

Ved udsluttelsen af det jødiske samfund i 1349 endte håndskrifterne på en eller anden måde hos byrådet. Hvad der så skete med dem, er uklart. Men i 1800-tallet var de ejet af den evangeliske organisation, der havde overtaget det gamle augustinerkloster i byen. De solgte i 1880 håndskrifterne til statsbiblioteket i Berlin, hvor de stadig findes. I dag er kopier af nogle af dem udstillet i Erfurts gamle synagoge.

Også gamle gravsten giver et indblik i det jødiske samfund dengang. Den jødiske gravplads lå nord for byens centrum. Den er for længst blevet raseret, men mange gravsten er blevet genbrugt

Den Gamle Synagoge i Erfurt blev opført i slutningen af 1000-tallet. Det er den ældste synagoge i Europa, der har bevaret murværk fra grund til tag. (Foto: Ole Andersen)

som byggemateriale eller fliser over hele byen. Over 110 af disse gamle gravsten er fundet. Den ældste er fra 1244.

Den Sorte Død nåede først frem til Erfurt i 1350. Men rygten om jødernes påståede forgiftning af brøndene løb hurtigere end pesten selv. Derfor ramte katastrofen Kalman von Wiehe og alle de andre jøder i Erfurt allerede 21. marts 1349.

Efter katastrofen var der ingen jøder tilbage i byen. Von Wiehes skat lå gemt i jorden. De kostbare håndskrifter var overtaget af byrådet. Og den gamle synagoge blev af byrådet solgt til en handelsmand, der i forvejen ejede naboejendommen.

Han ombyggede synagogen til lager- rum, og det var den i de næste 500 år. Andre bygninger og skure blev bygget op ad den, og ingen huskede længere, at bygningen oprindeligt havde været synagoge.

I slutningen af 1800-tallet blev førstesalen indrettet til dansesal. I stueetagen blev der indrettet køkken og en restaurant, der var i brug helt frem til 1998.

Da jerntæppet faldt, og Østtyskland blev indlemmet i Tyskland, steg interessen for landets jødiske historie. Forskere fandt frem til den gamle synagoge, og i

Første sal af synagogebygningen blev i slutningen af 1800-tallet indrettet til balsal. I dag er her en udstilling om Erfurts gamle jødiske håndskrifter. Stueetagen blev helt frem til 1998 brugt som restaurant. (Foto: Ole Andersen)

1998 købte byen Erfurt bygningen. Efter ti års restaurering blev synagogen åbnet som museum.

I 2023 blev den gamle synagoge sammen med mikven og et tredje jødisk midaldershus i byen optaget på UNESCO's liste over verdensarv.

Jøder vender tilbage

Udslettelsen af den jødiske menighed i Erfurt i 1349 fik et efterspil. Måske gik det op for byrådet, at det skadede byens økonomi, at dets jødiske samfund var væk. I hvert fald inviterede byen efter bare fem år jøder tilbage som borgere. Byrådet byggede endda en ny synagoge, der stod færdig i 1357.

Den nye jødiske befolkning boede i det samme gamle kvarter i byens centrum. Men nu var de fleste lejere i kommunale »jødehuse«. Nogle af byens jøder blev rige og indflydelsesrige, men de fleste levede i fattigdom og arbejdede med handel, pengeudlån eller fremstilling af shofarhorn.

I 1400-tallet voksede antisemitismen i Europa. Det påvirkede også stemningen i Erfurt.

I 1453 ophævede Erfurt by den særlige beskyttelse af byens jøder. Året efter blev

det forbudt for jøder at bo der. Alle jøder rejste bort. Jødiske ejendomme blev solgt. Den nye synagoge blev brugt som våbenkammer, og den jødiske gravplads blev ødelagt.

I de næste 350 år var Erfurt uden jøder.

Luthers Erfurt

I foråret 1501 kom en 17-årig latinskole-dreng til Erfurt. Han hed Martin Luther og skulle studere ved Erfurts ansete universitet, der var kendt for at følge »via moderna«, den nye filosofiske strømning i Europa.

Efter fire års studier havde Luther fuldført første del af universitetsuddannelsen. Han kunne kalde sig »magister artium« og tilhørte nu de lærde i Erfurt. Han begyndte at studere jura.

Men allerede efter et halvt år blev han på hjemrejsen fra et besøg hos sine forældre overrasket af et voldsomt uvejr. Det fik ham til at afgive et løfte om at blive munk. Han flyttede derfor ind i augustinerklosteret på den anden side af Gerafloden i Erfurt. Her fortsatte han sine studier på højt niveau, om end det nu blev teologi og især Bibelen. Luther boede i Erfurt i godt ti år, inden han i 1511 flyttede til et kloster i Wittenberg. Det var her, han

En af de over 110 fundne gravsten fra den gamle jødiske gravplads i Erfurt. Teksten lyder: »Den 25. i måneden nisan blev rabbi Natanael søn af Josef begravet på sabbatten ...« Teksten slutter med en hebraisk angivelse af årstallet. Datoen svarer til 1. april 1334. (Foto: Ole Andersen)

Udskæring på korstolen i Erfurt domkirke viser Kristus på hest, der med sin lanse angriber en mand med jødehat, der rider på et svin. Budskabet er klart: Jøderne er urene og Kristi fjender. (Foto: Ole Andersen)

Den gule bygning til venstre ved Gerafloden er Den Lille Synagoge, der blev indviet i 1840 og tjente som synagoge frem til 1884. (Foto: Ole Andersen)

Ecclesia og Synagoga

En af indgangene til domkirken i Erfurt er imponerende udsmykket med høje statuer. I midten står den sejrende Kristus. På hans venstre side står de fem tåbelige brudepiger sammen med Synagoga, en kvindeskikkelse, der symboliserer det jødiske folk. På den anden side står de fem kloge brudepiger sammen med Ecclesia, en kvindeskikkelse, der symboliserer den kristne kirke.

Ecclesia er rank og står med sejrstav og krone på sit løftede hoved. Synagoga har ingen krone, står med bøjet hoved og en syndofferbuk under den ene arm.

Motivet med de to kvinder blev i Middelalderen brugt i mange kirker til at sige noget om forholdet mellem kirken og jøder. I Danmark findes motivet blandt andet som kalkmaleri i Spentrup Kirke ved Randers.

I de ældste udgaver var Ecclesia-Synagoga-motivet ikke antisemitisk. I nogle udgaver var det endda forbundet med et håb om frelse for Israels folk, illustreret af, at Kristus selv en dag vil fjerne bindet for Synagogas øjne og frelse hende.

Men senere i Middelalderen blev motivet antisemitisk. Gennem billedet af de to kvinder forkyndte kirken sin erstatningsteologi. Gud er færdig med Synagoga, og hun er på vej mod dom og fortabelse. Ecclesia har overtaget det jødiske folks stilling som Guds udvalgte og er på vej mod triumf og sejr. Budskabet er, at jøderne er Guds fjender. Ikke underligt, at mange mennesker opfattede det som en opfordring til, at jøderne også skal være vores fjender. Undertiden understregede kunstneren pointen ved at lade Synagoga-skikkelsen medvirke til at dræbe Jesus.

(Foto: Ole Andersen)

få år senere blev hovedpersonen i den store reformation, der ændrede den kristne kirke i Europa.

Da Luther kom til Erfurt, var der gået 47 år, siden byen forviste sine jødiske indbyggere. Det Erfurt, Luther mødte, var »jøde-frit«.

Når han gik fra augustinerklosteret til domkirken, passerede han tæt forbi en lagerbygning, der i virkeligheden var den gamle synagoge fra 1000-tallet. Når han gik over den legendariske bro Krämerbrücke, kom han tæt forbi et hus ved flodbredden, hvis kælder i virkeligheden var den gamle jødiske mikve, der nu var fyldt op med sten og jord. Og under en husmur ikke langt fra Michaeliskirken lå den skat, som jøden Kalman von Wiehe havde nedgravet i 1349. Alt det kunne Luther ikke se.

Men Luther kunne se noget andet. Hver gang han besøgte Erfurts imponerende domkirke, blev han to gange præsenteret for samtidens negative syn på jøder.

Kirkens had til jøder

En af domkirkens indgange er imponerende udsmykket med høje statuer. I midten står den sejrende Kristus. På hans venstre side står de fem tåbelige brudepiger sammen med Synagoga, en kvindeskikkelse, der symboliserer det jødiske folk. På den anden side står de fem kloge brudepiger sammen med Ecclesia, en kvindeskikkelse, der symboliserer den kristne kirke.

Ecclesia-Synagoga-motivet var almindeligt i Middelalderen og udtrykte kirkens forkyndelse af erstatningsteologien: Jøderne er forkastet, og kirken har overtaget Israels rolle. Kristus er nu jødernes fjende.

Når Luther fortsatte ind i domkirken, kunne han sætte sig i de rigt udskårne korbænke øverst i kirken. Et af de udskårne billeder viser en tvekamp mellem det gode og det onde. Kristus er fremstillet som en ridder, der med løftet lanse og skjold kommer ridende på en hest frem mod sin modstander. Modstanderen sidder på en so og bærer en typisk »jødehat«.

Ligesom Ecclesia-Synagoga var motivet med den såkaldte jødese udbredt i Middelalderen. Jøder var urene som svin og dertil latterlige og de evige fjender af Kristus.

Statuerne foran domkirken er fra cirka 1330, og jødeseoen fra senest 1340. De

Et udvalg af den skat, Kalman von Wiehe gravede ned inden forfølgelsen i 1349. (Foto: B. Stefan, Thüringisches Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie, Weimar)

stammer altså fra årene kort før den forfærdelige jødeforfølgelse, der ramte Kalman von Wiehe og de øvrige jøder i byen i 1349.

Med motiver som Ecclesia-Synagoga og jødesoen var kirken med til at præge almindelige mennesker med det jødehad, der gang på gang førte til jødeforfølgelser i Middelalderen.

Det var dette syn på jøder, Luther mødte i sine år i Erfurt. På dette punkt tog han desværre aldrig fuldt ud det opgør med den kristne kirkes antisemitiske teologi, som der var brug for.

Igen jøder, igen forfølgelser

Først i 1800-tallet fik jøder igen lov at slå sig ned i Erfurt. I 1840 indviede den jødiske menighed en synagoge, der er blevet kendt som Den Lille Synagoge.

Væksten i det jødiske samfund betød, at synagogen hurtigt blev for lille. Allerede i 1884 blev Den Store Synagoge med 500 siddepladser indviet. Det var en stor slæet og imponerende bygning med flot udsmykning.

Men 9. november 1938 brød nazisterne ind i synagogen, hærgede den og brændte den ned. 200 jødiske mænd blev den dag arresteret og ført til koncentrationslejren Buchenwald bare 25 kilometer fra Erfurt.

Af de 1.290 jøder, der boede i Erfurt i 1932, vendte kun cirka 20 personer tilbage til byen efter Holocaust. Der flyttede dog også jøder til byen fra Østeuropa, og menigheden ønskede igen at få en synagoge. Myndighederne i DDR afviste

de første tegninger, fordi den foreslåede bygning var for dominerende og religiøs. Men i 1952 blev Den Nye Synagoge indviet som den eneste synagoge, DDR-myndighederne nogensinde tillod opførelsen af.

Synagogen fra 1952 er stadig i brug, og i dag bor der omkring 500 jøder i Erfurt.

Den glømte skat

Hvad skete der med Kalman von Wiehes skat fra 1349? Den blev i 1998 fundet af arkæologer på det sted, hvor han havde gravet den ned.

Når arkæologerne antager, at skatten blev skjult af von Wiehe, skyldes det, at han i 1349 var registreret som ejer af grunden. Men vi kan ikke vide, om hele skatten tilhørte ham selv. Kan andre jøder af frygt for Den Sorte Død og forfølgelser have betroet ham deres smykker og sølv?

Skatten er enorm. 3.141 sølvmonter og 14 sølvbarrer i forskellig størrelse. Dertil kommer over 700 kunstfærdigt udførte guld- og sølvsmykker, spænder til tøj og bælter og nogle sølvbægre. Højdepunktet i skatten er et fantastisk stykke guldsmedearbejde fra første del af 1300-tallet: en bryllupsring, der kun blev benyttet

Et af de mest imponerende smykker i Kalman von Wiehes skat er denne bryllupsring fra 1. halvdel af 1300-tallet. Det lille miniaturetempel på ringen er guldsmedearbejde af højeste kvalitet. I ringen er indgraveret ordene »mazal tov«, tillykke. Den blev kun brugt på selve bryllupsdagen. (Foto: B. Stefan, Thüringisches Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie, Weimar)

på selve bryllupsdagen.

I dag er skatten udstillet i den restaurerede synagoge fra 1000-tallet. Og hvis man er rigtig heldig, låser guiden et skab op og tager en tung sølvbarre frem, så den besøgende selv kan stå med den i hånden og tænke tilbage på den dag tidligt i 1349, hvor von Wiehe gravede den ned.

Samtidig kan den besøgende tænke på de tusind års dramatiske historie for jøderne i Erfurt – og det tragiske bidrag, kirkens antisemitisme har ydet til historien. ☹

Læs mere

- Martin Schwarz Lausten: *Kirke og synagoge* (1992) (især side 15-156).
- Leif Grane: *Evangeliet for folket: Drøm og virkelighed i Martin Luthers liv* (1983).
- juedisches-leben.erfurt.de har rigtig mange informationer og flotte fotos.
- Landeshauptstadt Erfurt har udgivet en serie små foldere om de jødiske steder i Erfurt. De kan fås på byens turistkontor.

GLIMT FRA Ordet & israel

Sommerstævne med fokus på Romerbrevet 9-11

I første weekend i juli afholdt Ordet og Israel Sommerstævne på Djurslands Efterskole. Det var nogle skønne dage med godt vejr og et program, der blandt andet bød på bibeltimer om de tre kapitler fra Romerbrevet, der handler om Guds forhold til Israel.

Weekenden bød også på Joffis sponsorløb, hvor der blev indsamlet cirka 76.000 kroner til Yad va Lev-arbejdet i Jerusalem.

Årets udenlandske taler, Salim Shalash fra Nazaret, måtte desværre melde afbud med kort varsel. Heldigvis stod andre klar til at bidrage med spændende undervisning og foredrag. Trods Salims afbud blev der indsamlet en gave til det arbejde, hans menighed driver i Nazaret. Her hjælper de på forskellige måder i lokalområdet – både kristne, jøder og muslimer.

Stævnet sluttede med en præsentation af næste års udenlandske gæst. Her får vi besøg af Seth Postell, som underviser på Israel College of the Bible i Netanya.

På Ordet og Israels podcast og Youtube-kanal kan man lytte til mange af undervisningstimerne og seminarerne.

(Fotos: Ordet og Israel)

Kom med på Efterårslejr

Husk, at Ordet og Israel igen i år afholder Efterårslejr. Det er 10.-13. oktober på efterskolen Solgården i Tarm.

Målgruppen er alle i alderen 20-50.

Ole Andersen og Harry Højgaard står for bibelundervisningen. Det fulde program kan ses på hjemmesiden. Det er også her, man tilmelder sig.

Forbønshandling for Rebekka Andersen

Søndag den 16. august var der i forbindelse med gudstjenesten i Emdrup Kirke i København en forbønshandling for Rebekka Andersen, som rejser til Jerusalem for at være joffimedarbejder.

Teenagere fyldte Det Danske Hus

I midten af august lånte en stor flok messianske teenagere og deres ledere Det Danske Hus i forbindelse med en tur til det nordlige Israel. Gruppen har tilknytning til den messianske organisation Netivah.

Det var første gang, det nye lederpar, Christa og Poul Arne Nyborg, fik lov at tage imod en større gruppe. De fortæller, at selvom gruppen kun havde en enkelt overnatning i huset, nåede de at få et godt fællesskab med de unge, som stillede mange spørgsmål om Ordet og Israels arbejde og Det Danske Hus – og ellers brugte tiden på afslapning, lovsang og bibelundervisning.

(Foto: Ordet og Israel)

Israel NYT

Læs sidste nyt på www.ordetogisrael.dk

Tidligere gidsler sagde ja

Kæresteparret Sasha Troufanov og Sapir Cohen blev begge taget som gidsler, da de befandt sig i kibbutz Nir Oz 7. oktober 2023. Sapir blev løsladt i november 2023, mens Sasha blev holdt fanget helt indtil februar 2025.

Da Sasha langt om længe kom hjem, friede han til Sapir, og 5. juli blev de gift. Med til brylluppet var flere tidligere gidsler.

Sapir har tidligere fortalt, at Sasha under sit fangenskab bad til Gud om, at Sapir måtte finde en anden mand og ikke vente. Sasha troede nemlig ikke på, at han ville komme hjem i live.

50 år efter Entebbe-missionen

27. juni 1976 blev et fransk fly fra Tel Aviv med retning mod Paris overtaget af fire terrorister (to palæstinensere og to tyskere) fra gruppen PFLP. Det skete under en mellem-landing i Athen. Terroristerne tvang piloten til at flyve til Entebbe i Uganda, hvor besætningen og de 248 passager blev holdt som gidsler. I de efterfølgende dage frigav

DEMONSTRATIONER MOD SABBATS-ÅBEN CAFÉ

I juli og august har ultraortodokse hver sabbat demonstreret foran Café Basimta i Jerusalem.

Caféen blev åbnet i slutningen af maj og ligger på Agrippas Street nær det jødiske marked Machanei Yehuda, hvor der er mange små caféer. Men Café Basimta adskiller sig fra de andre ved at holde åbent på sabbatten.

Det har vakt vrede hos en del ultraortodokse. Demonstrationerne har været meget højlydte, der er blevet væltet borde, og nogle demonstranter er kommet i slåskamp mod politiet.

Ikke-ortodokse israelere er til gengæld strømmet til. Nogle dage har der været lange køer af kunder, og på nogle sabbatter har caféens støtter dannet kæde for at hindre demonstranterne i at nå frem.

En messiansk forbindelse

I juli fik striden en ny vinkel. Israelske medier kunne fortælle, at Café Basimta drives af Yoel Ben David, der er leder af Jews for Jesus i Jerusalem. Det fik vreden mod caféen hos de ultraortodokse demonstranter til at stige yderligere. Nogle ikke-ortodokse opgav deres støtte til caféen, mens mange andre fortsat støtter den. Fodboldholdet Hapoel Jerusalem havde først valgt at støtte caféen med gratis reklame på deres trøjer. Men da nyheden om forbindelsen til Jews for Jesus kom frem, valgte de at trække støtten.

I et valgår i Israel vækker striden også politisk opsigt. Både formanden for det højreorienterede parti Yisrael Beiteinu og formanden for det venstreorienterede parti Demokraterne er på sabbatter mødt op for at støtte caféen.

Næppe alle messianske jøder vil mene, at det er godt, at det netop er sabbats-åbning, der gør en messiansk café kendt. Men mange messianske jøder er ligesom mange andre israelere trætte af, at nogle ultraortodokse israelere vil påtvinge andre israelere deres regler.

terroristerne alle ikke-jødiske gidsler bortset fra flypersonalet, der nægtede at forlade de resterende 94 israelske og jødiske gidsler.

Cirka en uge senere gennemførte israelske elitesoldater en vovet og vellykket redningsaktion. Kun tre gidsler mistede livet. Det samme gjorde en enkelt soldat, Yonatan Netanyahu, der var premierminister Benjamin Netanyahus storebror.

50 år efter står missionen stadig som et af de stærkeste symboler på staten Israels vilje og evne til at beskytte sine borgere. I forbindelse med jubilæet blev der draget mange paralleller til gidselsituationen i Gaza. Tilbage i januar i år fik Israel det sidste gidsel hjem og kunne for første gang i mere end 11 år sige, at der ikke længere var israelske gidsler i Gaza.

Selv mord ved vens grav

De psykiske traumer i den israelske befolkning som følge af 7. oktober er store. Det blev på tragisk vis understreget 1. august. Her skød 30-årige Bar Asraf sig selv ved sin bedste ven, Liron Bardas grav. Barda blev dræbt af Hamas på Nova Festival-pladsen. Asrafs familie har fortalt, at de to var uadskillelige, og Asraf besøgte Bardas grav dagligt.

Det er langtfra første historie om selvmord som følge af 7. oktober. Der er dog ikke nogen officielle tal vedrørende selvmord efter terrorangrebet.

Hamas har valgt ny leder

Khalil Al-Hayya blev i juli valgt som Hamas' øverste leder. Han har haft flere poster i toppen af Hamas' organisation. For eksempel var han chefforhandler under gidselforhandlingerne med Israel.

Al-Hayya er på meget god fod med regimet i Iran.

Før ham var Yahya Sinwar Hamas' øverste leder. Efter at han blev dræbt i oktober 2024, har terrorgruppen været ledet af et råd bestående af fem medlemmer – blandt andet Al-Hayya.

Messianisk børnehaven godkendt

I adskillige år har den messianiske menighed Peniels børnehaven og skole i Tiberias stået over for krav om lukning. Men sidste år kom der en afklaring på situationen.

NYE PARTIER KLAR TIL VALG

Israel har fået flere nye partier, som stiller op ved valget 27. oktober.

I juli så centrum-højre-partiet »Det Zionistiske Hjem« dagens lys. Frontfigurerne er Yoaz Hendel og Chili Tropper, som begge var ministre i Naftali Bennetts regering fra 2021-22 – for henholdsvis Nyt Håb (Gideon Saars parti) og Blå og Hvid (Benny Gantz' parti). Partiet udelukker ikke – i modsætning til de andre midterpartier – at gå i regering med Netanyahu. Dog vil de ikke støtte en Netanyahu-regering, der fortsat arbejder for, at ultraortodokse skal have fritagelse for værnepligt.

Partiet ligger akkurat over spærregrensen i de fleste målinger.

Et alternativ til moderate Likud-vælgere

De to tidligere Likud-ministre Gilad Erdan og Yuli Edelstein offentliggjorde i august, at de sammen har dannet højrefløjspartiet »HaAchdut« som kan oversættes til »Enhed«. Ofte bruges det engelske navn »Unity«.

Partiet henvender sig især til Likud-vælgere, der er trætte af Netanyahus linje. Gilad Erdan har sagt, at Likud ikke længere repræsenterer sine vælgere. Og Edelstein blev selv kørt ud på sidelinjen i partiet, fordi han kæmpede for at få flere ultraortodokse i hæren og dermed gik imod Netanyahus ønske.

Partiets slogan er »ægte højre, ægte værnepligt«. Ligesom »Det Zionistiske Hjem« ønsker »Unity« en bred zionistisk regering, der inkluderer midterpartierne. I de fleste målinger ligger de lige under spærregrensen.

Også Sharren Haskel, der indtil for nylig var viceudenrigsminister, har stiftet et nyt højrefløjsparti ved navn »Israel Først«. Og så er der kommet et nyt ultraortodokst parti ved navn »Haredi Public«, som vil stille op på de af de eksisterende ultraortodokse partiers liste.

Eisenkot i førersædet

Det er dog et helt andet relativt nyt parti, der fører meningsmålingerne. Nemlig Gadi Eisenkots Yashar, der blev stiftet i september 2025, og som er i opposition til regeringen.

Partiet står til at få cirka 24 mandater. Det er et par stykker mere end Likud. Det samlede billede viser stadig, at oppositionen er tættere på at få et flertal end regeringen, men at det meget vel kan blive et valg uden en klar vinder.

I næste nummer bringer vi en større optakt til valget.

Valgkamp i Jerusalem (illustrativt). (Foto: Ruben Bernhard)

Peniels børnehaven har nu myndighedernes godkendelse og fungerer frit. På grund af godkendelsen modtager børnehaven tilmed en vis økonomisk støtte fra det offentlige.

Peniels skole har ikke kunnet opnå godkendelse og er blevet lukket. Nogle af forældrene har valgt at hjemmeskole deres børn. Israels lovgivning tillader klubber for børn, der hjemmeskoles. Derfor har menigheden åbnet en klub, hvor børn, der hjemmeskoles, kan mødes nogle timer tre dage om ugen og få fælles undervisning i nogle grundfag.

Overfaldet med israelsk flag på jakken

Et medlem af en tysk-israelsk venskabsforening gik i juli på gaden i Würzburg med en lille pin med et israelsk flag på jakken. Ved et fodgængerfelt opdagede en syrisk mand flaget og konfronterede ham. Så slog han ham i ansigtet og løb efter den flygtende mand. Han indhentede ham, væltede ham omkuld og slog og sparkede ham. Det stoppede først, da politiet kom til og pågreb ham. Offeret blev alvorligt såret. På hospitalet kunne lægerne fastslå, at han havde brækket en ryghvirvel.

Bosættere belejrede huse

Tre huse i udkanten af den arabiske by Qusra syd for Nablus på Vestbredden blev 9. august omringet af ekstremistiske bosættere. De blokerede husenes forsyning af el og vand samt vejene til husene. Israels soldater har forsøgt at fjerne bosætterne. 12. august førte det til et voldeligt sammenstød, hvor soldaterne brugte tåregas mod bosætterne.

Efter en uges tid blev to af husene evakueret af det

israelske militær, så de bedre kunne fjerne bosætterne. Efter få dage fik familierne lov at vende tilbage. De israelske soldater blev i området for at forhindre bosætterne i at vende tilbage. Men ifølge et medlem af den ene familie forbød soldaterne de to familier at forlade deres hjem – og derfor var de i praksis fortsat spærret inde. Familiemedlemmet sagde, at de frygter, at bosætterne vil vende tilbage, når soldaterne på et tidspunkt forlader området.

Hverken tilbagetrækning eller afvæbning

Donald Trumps Fredsråd, som har til opgave at implementere en 20-punktsaftale mellem Israel og Hamas, har mildest talt svært ved at få Hamas til at lægge sine våben.

16. august mødte USA's Jared Kushner samt Fredsrådets Nikolay Mladenov og Tony Blair med den øverste Hamas-leder Khalil Al Hayya i Egypten.

Her sagde Al Hayya, at Hamas gerne vil lade sig afvæbne, men at de først vil gøre det, når Israel har trukket sig helt ud af Gaza. Kushner forsøgte angiveligt at overbevise Al Hayya om, at Israel vil trække sig tilbage, når Hamas har ladet sig afvæbne.

Ingen forventer, at Israel afgiver noget territorium i Gaza før parlamentsvalget 27. oktober. Netanyahu har sagt, at man først vil trække sig tilbage, når Hamas er helt afvæbnet. Men ifølge kilder fra Fredsrådet har han bag lukkede døre »udvist større fleksibilitet«. Ifølge 20-punktsaftalen skal Israel trække sig længere og længere ud, efterhånden som Hamas afleverer sine våben.

Jøder udsættes for hadforbrydelser

Af en ny rapport fra FBI fremgår det, at 63 procent af alle hadforbrydelser relateret til

NETANYAHU I STOR KONTROL

I august afholdt Likud primærvælg, hvor partiets cirka 140.000 medlemmer skulle vælge, hvilke kandidater der skal øverst på listen ved parlamentsvalget i oktober. Benjamin Netanyahu er som formand sikret en plads som nr. 1. Hvis partiet får eksempelvis 22 pladser i Knesset, vil det være de 22 øverste på listen, der bliver valgt ind.

I juli besluttede Likuds centralkomite dog at give Netanyahu lov til at udpege hele otte af kandidaterne. Han kan derfor vælge nr. 3, 5, 9, 11, 15, 18, 26 og 29 på listen. De første seks af de otte er stort set sikret en plads i Knesset.

Primærvalgets resultat betyder, at Netanya-

hus største interne modstander, Nir Barkat, ikke er sikker på at blive valgt til Knesset. Det vil sandsynligvis kræve 24 mandater til Likud. Partiet står i mange målinger til 22 eller 23.

Benjamin Netanyahu er Likuds blot fjerde leder. (Foto: Ruben Bernhard)

religion, som blev begået i USA i 2025, blev begået mod jøder. Det svarer i antal til 1.528 hadforbrydelser mod jøder.

Nummer to på listen er hadforbrydelser mod muslimer. Dem var der 205 af.

Historisk besøg og uenighed om Sydlibanon

Da Joseph Aoun i juli besøgte Det Hvide Hus, var det første gang i 17 år, at en libanesisk præsident besøgte den amerikanske præsidents kontor.

Under besøget sagde Aoun, at han ønsker fred mellem Israel og Libanon. Han sagde dog også, at de israelske tropper i Sydlibanon skal trække sig ud, før Hizbollah er afvæbnet. Israel har omvendt sagt, at de først vil trække sig ud, når Hizbollah er afvæbnet i hele landet – hvilket bliver meget, meget svært.

Forsvarsminister Israel Katz har sagt, at hæren skal forberede sig på »en forlænget tilstedeværelse« i Sydlibanon.

Det er planen, at de to lande i begyndelsen af september skal have endnu en forhandlingsrunde i Rom. ☸

Her er de nye medarbejdere i Israel

AF ANDERS HJORTH VINDUM

Christa og Poul Arne Nyborg i Poriya

I midten af juli rejste Christa og Poul Arne Nyborg til Poriya for at være lederpar i Det Danske Hus. Det er dem, der skal tage imod discipelskoleelever og kursister, når de på et tidspunkt igen kan rejse til Israel.

Nu er I endelig i Israel. Er I landet godt?

Ja, vi er landet godt. Dog har vi skullet vænne os til varmen, da der er over 40 grader stort set hver dag.

Hvad har især fyldt i programmet den første måneds tid?

I skrivende stund er det nøjagtig fire uger siden, vi ankom til Det Danske Hus. Det, som har fyldt de første fire uger er, at så meget er nyt: jobbet, stedet, sproget og de mennesker, der fremover skal udgøre vores relationer her.

Er I blevet taget godt imod af naboerne og menigheden?

Vi har mødt de nærmeste naboer og fået en god begyndelse med dem. I den messianske menighed Peniel er vi blevet modtaget med stor venlighed og interesse. Gudstjenesterne er noget længere end i Danmark, men alligevel prioriterer folk at blive hængende og snakke efterfølgende – og det gør vi også. Vi er netop begyndt i en lokal engelsktalende bibelstudiegruppe her i Poriya, som mødes hver anden uge. Også her mærker vi en stor medleven i Det Danske Hus og kærlighed til arbejdet. Det var stort for os, at der allerede på den første aften i gruppen blev sat ord på, at vi er brødre og søstre i Herren. ☺

(Foto: Anders Hjorth Vindum)

Rebekka Andersen i Jerusalem

(Foto: Anders Hjorth Vindum)

Rebekka Andersen rejser til Jerusalem 3. september. Hun er ansat som Yad va Lev-medarbejder og skal hjælpe Henriette og Karsten Lauridsen med opgaverne i og omkring Joffihuset. Desuden skal hun nogle dage om ugen arbejde i en institution for børn med særlige behov.

Hvorfor har du sagt ja til jobbet?

Fordi det er lidt en drøm at få lov til at komme tilbage til Jerusalem og have en hverdag der. Og fordi jeg kan få lov til at række ud til israelere »med hånd og hjerte«, hvilket jeg ser som et kæmpe privilegium.

Er der noget ved din nye hverdag, som du særligt glæder dig til eller er spændt på?

Jeg er meget spændt på at komme ud i den vuggestue, hvor jeg skal være volontør, og møde børn og voksne og se, hvilken hverdag jeg skal være en del af der.

Og så glæder jeg mig til på et tidspunkt at kunne tage imod Yad va Lev-volontører og få lov til at dele Jerusalem med dem.

Du har selv været volontør i Yad va Lev. Nævn et godt minde fra den tid.

Det er ikke let kun at nævne et, men det første, der falder mig ind, er ørkenturen. At gå rundt i den vanvittigt smukke og barske natur og slutte aftenen af under stjernerne med at synge lov-sange til Skaberen – det står som noget særligt for mig. At jeg så sluttede turen på skadestuen med en knæskade, er knap så godt et minde. ☺

Uden Jesu genkomst

forstår vi ikke frelsen fuldt ud

AF PER LADEKJÆR, SOGNEPRÆST

I mange år har jeg været en stor fan af det irske band U2. Jeg har været til flere af deres koncerter, som stort set altid slutter på samme måde. Bandet slutter med at spille en sang, der hedder »40«, og det er en gendigtning af Salme 40 fra Det Gamle Testamente.

I U2's version er der et omkvæd, som lyder: »How long to sing this song?« Hvor længe skal vi synge denne sang? Og sangen, de tænker på, er en klagesang over verdens nød og elendighed. De får alle til at synge med på omkvædet, og så går de ned af scenen, mens koncertgæsterne synger videre: »How long to sing this song?« (find selv sangen på Youtube).

Det er dybt rørende, fordi U2 på den måde formår som en slags moderne salmister at sætte ord på smerten over lidelsen og længslen efter Guds indgriben og frelse.

Verdens tilstand

De fleste mennesker i dag kan godt se, at det står skidt til i verden. Alle taler om klimakrise, krig, sult, fattigdom eller korrumperte magtmennesker. Og endnu mere nærværende er det, når vi selv oplever sygdom og død. Hvor længe skal vi udholde det? Og hvordan skal det stoppe? Hvilket håb er der for verden?

Der har de sidste par århundreder – efter at Gud blev skyllet ud med badevandet – været en tiltro til, at verden går støt og roligt fremad. Oplysning og teknologi forbedrer verden, så alting bliver bedre. Men problemet er ikke manglende oplysning og teknologi. Det har nærmere været med til at forøge verdens lidelser.

Verdens problem er ikke manglende oplysning eller teknologi, men noget meget mere grundlæggende, nemlig menneskets synd. Håbet må derfor knytte sig til, at synden i vores indre bliver fjernet, og det bliver den kun ved to væsentlige begi-

På korset tog Jesus straffen for vores synd. En dag kommer han igen og gør op med al synd, lidelse og ondskab. (Foto: Aaron Burden/Unsplash)

venheder i verdens historie: ved Jesu død på korset, hvor han tog straffen for vores synd. Og ved at han fjerner synden helt fra vores liv den dag, han kommer igen. De to begivenheder betyder, at vi en dag skal leve på en ny jord uden syndens hærgen.

Beruselsen

Det kan virke mærkeligt, at denne verden ikke griber det håb. Men Paulus taler i Første Thessalonikerbrev 5, 1-8 om, at mennesket er beruset (se tekstboks).

At blive ædru er et tema i Søren Kierkegaards forfatterskab. Han beskriver flere steder, hvordan mennesket må vækkes af sit åndelige selvbedrag og blive »ædru for Gud«.

Hvad mener han med det? Han taler om, at vi forføres af verden. Og ifølge Kierkegaard er Åndens første gerning at gøre

os ædru, så vi indser vores egen elendighed. I stedet beruser verden sig i alkohol, stoffer, sex og magt.

Eller i underholdning. Selv i kirken så Kierkegaard, at beruselsen fandt sted. Og det gælder stadig. Også i kirken kan der gå underholdning i møder og forkyndelse. For nylig talte jeg med en præstekollega, som sagde: »Når mennesker endelig kommer ind i kirken, vil jeg ikke skræmme dem væk igen.« Der er desværre også i vores tid en grund til, at mennesker tænker »fred og ingen fare«, for hvordan skal de blive vågne og ædru, hvis ikke de hører om, hvad der er denne verdens fremtidsperspektiv?

Det er nærmest gået af mode i kirken at tale om Jesu genkomst – selv i de mest bibeltro sammenhænge. For godt 100 år siden var den kristne kirke nærmest besat af Jesu genkomst – for

eksempel af at finde en dato for Jesu genkomst eller tale om tegnene. Hvorfor er det mon blevet mindre populært?

Her er et par mulige grunde:

1. Vi peger helt berettiget hen på Jesu kors. Og vi bruger udtrykket, at frelsen er fuldendt. Det er også sandt i den forstand, at dér blev forsoningen mellem Gud og mennesker skaffet, og der skal ikke gøres mere for forsoningen. Men det må også siges, at hans værk ikke er færdigt. Det må siges, at en dag kommer han igen. Måske har vores stærke fokus på Jesu død og opstandelse den konsekvens, at vi glemmer at kigge fremad mod hans genkomst, hvor vi bliver lidelsen og døden kvit, og hvor verden nyskabes.

2. Vi kigger for meget på os selv og vores nuværende liv og lykke. Vi kæmper for at optimere vores liv, som var det alt, hvad vi får, men vi må se vores liv i lyset af det, der kommer med Jesu genkomst.

Igen og igen understreges det i Det Nye Testamente, at Jesu genkomst må være et fokus i et kristent menneskes liv. Hvorfor har vi brug for det? Det vil jeg gerne give fire bud på.

Denne verden er præget af lidelse og smerte. Det giver trøst og håb at vide, at Jesus en dag kommer igen og genopretter sit skaberværk. (Foto: K. Mitch Hodge/Unsplash)

” Først da ser vi fuldt ud, hvad frelsen er

Hvad er frelse?

Vi skal beskæftige os med Jesu genkomst for at se det fulde billede af Jesu forsoning og frelse.

Frelsen er først færdig, når han forvandler vores legemer til at ligne hans opstandelseslegeme. Når han samler sine udvalgte fra de fire verdenshjørner. Når han gør sin kirke helt ren og værdig. Når retfærdigheden skal fylde hele jorden. Når al uretfærdighed dømmes. Først da ser vi fuldt ud, hvad frelsen er.

Omvendelse

Vi har brug for at genopdage håbet om Jesu genkomst for at omvende os og bekende vores synd.

Jeg har en tendens til at køre for stærkt (indrømmet). Men på en ganske bestemt strækning tæt på, hvor vi bor, kører jeg altid pænt – der er nemlig nogle størekasser, så jeg sætter altid farten ned. Selvom det er et lidt fjollet billede, så siger det noget om, at vi ofte har brug for at vide, at vi har nogen, vi skal stå til regnskab overfor.

PAULUS: VÆR VÅGEN, IKKE BERUSET

I 1 Thess 5,1-8 skriver Paulus:

»Om tider og timer har I ikke brug for, brødre, at der skrives til jer. For I ved selv ganske nøje, at Herrens dag kommer som en tyv om natten. Når folk siger: »Fred og ingen fare!« da er undergangen pludselig over dem som verner over en, der skal føde, og de skal ikke undslippe. Men I, brødre, er ikke i mørke, så dagen skulle kunne overraske jer som en tyv. I er jo alle lysets børn og dagens børn. Vi tilhører ikke natten, og heller ikke mørket. Så skal vi da ikke sove som de andre, men være vågne og ædru. For de, der sover, sover om natten, og de, der drikker sig berusede, er berusede om natten. Men vi, der tilhører dagen, skal være ædru og iføre os troen og kærligheden som brynje og håbet om frelse som hjelm.«

Bevidstheden om, at Jesus kommer igen, motiverer os til at give det gode budskab videre. (Foto: Rod Long/Unsplash)

Selvom vi er sat fri af dommen, og selvom vi skal leve vores liv ud fra, at vi er børn af Gud, der ønsker at elske og tjene Gud og vores næste, så har vi nogle gange brug for at vide, at alt en dag vil blive afsløret. Den primære motivation til det kristne liv for en troende vil altid være nåden, der opdrager os til et mere gudfrygtigt liv (Tit 2,11-12), men selv et troende menneske har brug for at vide, at vi en dag skal stå foran Jesus og stå til regnskab for den måde, vi har levet vores liv på.

Uden fokus på Jesu genkomst tror jeg, at vi fristes til at leve mere selvisk og kigge på vores egne behov og ønsker.

Lidelsen og døden

Vi har især brug for at fokusere på Jesu genkomst for at kunne leve med både lidelsen og døden.

Det er den store og frygtelige virkelighed, som vi alle med sikkerhed vil stå overfor. Vi vil miste venner og familie og skal selv dø en dag. Som præst har jeg flere gange været ved et dødsleje og set, hvilken forskel det gør i et menneskes liv, om man står over for døden med eller uden Kristus.

Det siges om de første kristne, at kristendommen vandt frem på grund af den

måde, de forholdt sig til døden på. De var ikke bange for at dø. De så det som en ære at få lov til at lide med Kristus, og døden var blot en overgang til at blive forenet med ham.

For eksempel skriver Ignatius i et brev til menigheden i Rom omkring år 100 e.Kr.: »Lad mig få lov til at blive foder for de vilde dyr. Gennem dem kan det lade sig gøre at nå til Gud. Jeg er Guds hvide, og jeg bliver malet af de vilde dyrs tænder, så jeg bliver Kristi rene brød.«

Selvom vi måske ikke vil udtrykke os på samme måde i dag, må vi lære at fralænge os angsten for døden på grund af vores overbevisning om Jesu snarlige genkomst.

Jeg er klar over, at man godt kan have en overbevisning i hovedet, men at hjertet ikke altid kan gribe det.

For eksempel taler Paulus om, at de »lever som bedrøvede, dog altid glade« (2 Kor 6,10). Selvom han har et håb, der ikke vakler, så er hjertet ikke altid i stand til at gribe det, og smerten gør stadig ondt. Men midt i smerten er der et håb, der holder ham oppe.

Kirken og evangeliets forkyndelse

Vi har brug for at fokusere på Jesu gen-

komst for at blive ved med at arbejde for fornyelse af kirken.

I vores trosbekendelse siger vi, at vi tror på Helligånden, og tilføjer »den hellige almindelige kirke«. Det er lidt pudsigt at bekende sig til kirken. Især når man kigger på kirken og ser alle dens mangler og vranglære. Men når vi retter blikket mod Jesu genkomst, ser vi noget mere. Vi får rakt et håb og et fremtidsperspektiv for kirken. I Åb 21 ser vi kirken komme ned fra himlen som en smykket brud til sin brudgom. At rette blikket mod Jesu genkomst hjælper os til bede for kirken og til at engagere os i mission i verden. Vi ser, at tiden er knap. Jesu genkomst står for døren, så derfor skal vi give evangeliet videre, mens der er tid.

Lad mig slutte med at citere fra en sang: »Det er et håb, som trodser tidens tegn, det løfter blikket over grav og død, så fuldt af liv og glæde som en forårsregn og sommersolens glød. Når lidelsen og smerten dør, bliver intet længere som før. Usigelig og stor er glæden, når jeg da ser ham, som han er« (Sange og Salmer nr. 320). ☺

Explainer:

De ultraortodokse og værnepligten

Spørgsmålet om de ultraortodokses værnepligt fylder meget. Hvorfor?

AF ANDERS HJORTH VINDUM

I mange år har alle ultraortodokse mænd været fritaget for værnepligt, hvis de i stedet gik på toraskole (yeshiva). Højesteret har flere gange afgjort, at den ordning er diskriminerende over for alle andre israelere, som sætter livet på spil for at forsvare landet.

Sagen har skabt splittelse. Mange er vrede over, at 80.000 ultraortodokse mænd i den værnepligtige alder ikke bidrager til at forsvare landet. De ultraortodokse mener omvendt, at torastudie er lige så vigtigt som værnepligt.

Og fordi de ultraortodokse partier sidder i regering, har de i mange år formået at forhindre en lov, der kræver, at mange af deres unge mænd skal i hæren.

Sagen har fyldt meget siden sommeren 2024, hvor Højesteret beordrede hæren til at indkalde de ultraortodokse mænd.

Hvordan var udviklingen frem mod 2024?

Da staten blev oprettet i 1948, var der kun nogle få hundrede ultraortodokse jøder i Israel. De fik undtagelse for værnepligt, hvis de læste fuldtid på toraskole. Ordningen blev ikke vedtaget ved lov, men gennem en aftale mellem Forsvarsministeriet og de ultraortodokse ledere. Det blev fast praksis.

Der skete dog det, at andelen af ultraortodokse voksede og voksede (i dag udgør de 14 procent). Og

Unge ultraortodokse mænd har siden 2024 skullet aftjene værnepligt. I praksis er det dog ikke mange af dem, der har trukket i trøjen. (Foto. Judy Jochumsen)

HVAD ER ELLERS VÆRD AT VIDE?

- Ultraortodokse kvinder kan undgå værnepligt, hvis de erklærer, at de på grund af deres religiøse levevis ikke kan være i hæren. Ordningen gælder i princippet alle israelske kvinder, men det er primært de ultraortodokse, der bruger den. Nogle af dem melder sig i stedet til Sherut Leumi, hvor man kan gøre civil tjeneste – for eksempel som volontør på et handicaphjem.
- Værnepligtsperioden for mænd er op til 32 måneder. For kvinder er den op til 24 måneder.
- Den værnepligtige alder er 18-26 år. Når man er fyldt 27, kan man som udgangspunkt ikke indkaldes til almindelig værnepligt.
- Menige soldater er efter aftjent værnepligt en del af reserven til og med det år, hvor de fylder 41. Længe har grænsen været 40, men der er lige nu en midlertidig ændring på grund af det store behov for soldater.

konsekvensen ved fritagelse blev derfor større år for år.

I 1998 afgjorde Højesteret, at ordningen var diskriminerende, og påbød regeringen af komme med en lov på området. I 2002 vedtog man den såkaldte Tal-lov, der havde til hensigt at sikre fritagelse for nogle ultraortodokse, men også sørge for, at en del af dem aftjente værnepligt – og kom ud på arbejdsmarkedet. I praksis medførte loven dog ikke en mærkbar forandring. Og i 2012 afgjorde Højesteret, at loven stred imod en af landets basislove (israelernes grundlov).

I 2014 vedtog regeringen en ny lov, som hvert år skulle øge antallet af ultraortodokse i hæren, indtil 60 procent af dem blev indkaldt. Men der var ingen straf for at udeblive – og loven blev annulleret af Højesteret i 2017. I de efterfølgende år gav Højesteret flere gange regeringen udsæt-

telse af deadline for en ny lov. Men udsættelserne ophørte i 2024, hvor Højesteret beordrede, at hæren skulle begynde at indkalde de ultraortodokse. Kun en meget lille del af dem har adlydt deres indkaldelse – mange er udeblevet. Og kun i begrænset omfang har det medført straf.

Hvorfor er det så svært at vedtage en lov?

Siden 2015 har Israels to ultraortodokse partier siddet i regering stort set hele tiden. De vil kun stemme for en lov, der giver de ultraortodokse så vide muligheder for at undgå værnepligt, at Højesteret aldrig vil godkende den. Der er desuden flere medlemmer af Likud (premierminister Netanyahus parti), der ikke vil stemme for en sådan lov. To Likud-medlemmer forlader endda partiet ved det kommende valg på grund af sagen.

Hvorfor kan de ikke bare få lov at gå på toraskole i stedet?

For det første er der det principielle. Her

Ultraortodokse har ofte demonstreret mod kravet om værnepligt. Her i Jerusalem i november 2025, hvor demonstranterne lukkede trafikken i store dele af centrum. (Foto: Judy Jochumsen)

siger Højesteret, at det er uretfærdig forskelsbehandling, hvis en så stor gruppe får automatisk fritagelse.

For det andet mangler Israel soldater. Hæren siger, at de akut mangler 12.000 værnepligtige. Mange fra reserven er blevet indkaldt igen og igen, hvilket er hårdt for mange familier.

Hvad er den seneste udvikling?

I juli 2026 vedtog Knesset en ny basislov, som siger, at torastudie er en grundlæg-

gende værdi i Israel. Ingen andre værdier er eksplicit nævnt på den måde i Israels basislove. Loven vil måske gøre det sværere for Højesteret at fastholde det synspunkt, at det er diskriminerende at fritage de ultraortodokse for værnepligt, hvis de i stedet studerer Toraen.

Under debatten før afstemningen sagde Yair Lapid fra oppositionen: »Er det sådan, regeringen vil afslutte sin periode? Ved at spytte IDF-soldater i ansigtet?«. ☹

MÅNEDENS LEDER

Arbejdet er nu

AF NICKLAS LAURUP-MEINER, LANDSSEKRETÆR

»Vi glæder os til, at arbejdet går i gang.« Der er mange måder at sige det på, når folk både i og omkring Ordet og Israel fortæller, at de håber, vi snart kan sende discipelskoleelever og volontører til Israel. Det er et godt håb, der ofte er fulgt op med forbøn og medleven i arbejdet generelt.

Men vi skal tænke over, hvordan vi formulerer det håb. For arbejdet er i gang. Allerede nu. Når dette magasin udkom-

mer, er der efter planen tre medarbejdere i Jerusalem og to i Poriya. Dertil kommer selvfølgelig otte medarbejdere i Danmark inkl. joffimedarbejderne. Ingen af os sidder med hænderne i skødet og venter på, at »arbejdet går i gang«.

Vi er i år gået ind i en ny fase af disse krigsår: Vi har sendt to lederpar til Israel. Det har vi naturligvis gjort, fordi vi håber og tror, at vi også snart kan sende unge og ældre kursister og volontører afsted. Med lederpar i både syd og nord har vi taget et markant skridt imod at byde disse grupper velkommen igen.

Forud for det ligger der et stort arbejde. Efter snart tre år med krig er der brug for folk, der får styr på alt det administrative, på dagligdags vedligehold af bygninger og biler og på relationerne til vores kontakter i Israel. Der er brug for nogen, der læser sig ind på de bibelske baggrundstekster, så vi stadig kan tilbyde undervisning fra øverste hylde både i klasseværelse og on location. Der er brug for nogen, der udvider paletten af steder, vi kan undervise, så vi ikke stivner i gamle mønstre.

Men selv hvis man ser bort fra håbet om kursister og volontører, er det meningsfuldt for os at sende lederpar afsted. For der er brug for danske kristne, der vil være en næste for deres naboe, deres menighed, og hvem de ellers kommer i kontakt med i Jerusalem og Poriya. Den side af arbejdet har lige fra Ordet og Israels begyndelse været en nøglegrund til overhovedet at udsende medarbejdere. Vi vil vise israelerne, at der langt mod nord er kristne, der er taknemmelige for det, vi har fået via det jødiske folk. Vi vil være med til at nedbryde den mur, der gennem århundrederne er bygget op mellem kristne og jøder. Den slags kan man kun gøre ved at være til stede. Ved at kende folk. Se folk i øjnene. Engagere sig i dem.

Derfor giver det enormt god mening at have medarbejdere i Israel netop nu. Også selvom vi ikke kan have grupper udsendt. Så lad os ikke tale om, »når« arbejdet går i gang. Lad os glæde os over alt det arbejde, vi kan gøre netop nu! ☺

Jødiske højtider for begyndere

Af Cecilie Vartdal

Du skal ikke være længe i Israel, før du vil opleve en af Israels mange højtider. Det kan endda være noget omstændeligt at finde hoved og hale i dem alle sammen. Hvornår er det nu, de ligger? Hvad er det egentlig, de markerer, og hvilke traditioner er forbundet med dem? Især efteråret er en tid proppet med fridage, fest og fejring. I den anledning vil vi nu forsøge at give et overblik over højtiderne i Israel, startende med det jødiske nytår.

God fornøjelse!

Højtiderne i to kategorier

De gudsbefalede højtider hvor Gud i Bibelen har befalet israelitterne at holde dagene hellige. Men der er også en masse, som folket løbende selv har tilføjet. Vi gennemgår de gudsbefalede samt purim og hanukkah.

Derudover følger højtiderne den jødiske kalender, hvilket betyder, at de ikke ligger på den samme dato hvert år.

Rosh hashanah (det jødiske nytår)

Dato: 12.-13. september 2026

Bibelsk kontekst: 3. Mos. 23, 24-25

Rosh hashanah er det jødiske nytår. Egentlig siger Bibelen, at jødernes nytårsmåned skal være til påske, men tradition har ført til, at det i dag er rosh hashanah, der markerer nytåret. Rosh hashanah er for mange begyndelsen på bøn og refleksion og på at søge tilgivelse og forsoning op mod den store forsoningsdag, hvor Gud efter traditionen siges at gøre regnskab. En klassisk mad-tradition under rosh hashanah er at spise æbler dyppet i honning. Derudover markeres dagene, ved at der blæses i shofarhorn.

Yom kippur (forsoningsdagen)

Dato: 21. september 2026

Bibelsk kontekst: 3. Mos. 16

Den store forsoningsdag var den dag, hvor ypperstepræsten bragte det offer, der rensede hele folket og fjernede al deres synd. I dag er der ikke et tempel, så der ofres ikke mere, dog er der stadig traditioner som at svinge en høne over hovedet og slagte den som et symbolsk offer. Dagen er kulminationen på de forudgående ti dages forsoning og refleksion, der startede under rosh ha-shanah. Ofte bruges dagen i faste, hvor folket søger tilgivelse for deres synder.

Sukkot (løvhyttefesten)

Dato: 26.-27. september 2026

Bibelsk kontekst: 3. Mos. 23, 33-43

Løvhyttefesten er en påmindelse om ørkenvandringen, og man mindes, hvordan Gud sørgede for folket i ørkenen. Traditionelt bygger alle familier en løvhytte. Her både spiser og sover familien den efterfølgende uge for at mindes, hvordan israelitterne boede i ørkenen. Ofte ses løvhytterne også ude foran restauranterne, fordi det skal være muligt at spise alle sine måltider i en løvhytte denne uge.

Fejring af løvhyttefesten på Discipelskolen E23.
Privatfoto

Hanukkah

Dato: 5.-12. december 2026

Bibelsk kontekst: Joh. 10,22 (højtiden er ikke gudsbeftet, men Jesus selv fejrede den).

Hanukkah er en lysfest, der opstod under makkabæertiden (årene mellem Det Gamle og Det Nye Testamente). Det græske rige havde erobret og vanhelliget templet, men makkabæerne genvandt templet. Der var kun olie nok til, at lysene i templet kunne brænde i én dag, men Gud lod lysene brænde i otte dage, indtil de havde fundet ny olie. Netop derfor er der rigtig mange madtraditioner, der er forbundet med olie. Der bages sufganiyot, som svarer til små friturestegte berlinere. En anden klassiker er latkes, som er en slags kartoffelpandekage. Dagens markeres også ved, at der hver aften tændes et lys i den niarmede hanukkiah.

En stor hanukkiah, den niarmede lysestage. Arkivfoto.

Purim

Dato: 22.-23. marts 2027

Bibelsk kontekst: Esters Bog 9

Purim markerer begivenhederne fra Esters bog, hvor israelitterne blev reddet fra det angreb, Haman havde igangsat i det persiske rige. Festen er en glædesfest, hvor man fejrer Guds beskyttelse og folkets overlevelse. Hertil er også knyttet mange traditioner: Når bibelteksten fra Esters Bog læses op i synagogerne, skal børnene buhe, hver gang Hamans navn bliver nævnt. Derudover er en af madtraditionerne, at der spises "Hamans ører", som er trekantede kager. Dagen markeres ved, at man sender gaver rundt til familie og venner og giver til velgørenhed.

Pesach (påske)

Dato: 22.-23. april & 28.-29. april 2027

Bibelsk kontekst: 2. Mos. 12-13; 5. Mos 16. 1,8

Pesach er den jødiske påske, hvor Gud udfriede folket fra Egypten. Højtiden strækker sig over en uge, men det er kun ovennævnte datoer, der er helligdage, hvor befolkningen i Israel har fri. Pesach betyder at "gå forbi" og henviser til dengang, hvor jøderne strøg lammets blod på dørstolperne, så dødsenglen ville gå forbi. Den helt store tradition ved denne højtid er påskemåltidet, hvor man gennem mange forskellige ritualer mindes udvandringen af Egypten og Guds storhed og nåde.

Shavuot (ugefesten)

Dato: 11.-12. juni 2027

Bibelsk kontekst: 3. Mos. 23,15-22; 5. Mos. 16,9-12

Shavuot, også kaldet ugefesten, er oprindeligt blot givet som en markering af hvedehøsten, men er senere efter rabbinsk tradition også blevet en markeringen af, da folket fik moseloven på Sinai bjerg. I dag er traditionerne primært bundet op på markeringen af moseloven. I synagogen tæller man ned fra pesach til shavuot, fordi der er 50 dage imellem de to. Derudover læses der op fra Ruths Bog, og der spises mad lavet af mælkeprodukter, bl.a. cheesecake.

Sabbat

Dato: Den syvende dag i ugen

Bibelsk kontekst: 2. Mos. 20, 8-11

Sabbatten, hviledagen, er af jøderne anset som den væsentligste højtid, selvom den markeres så ofte. Under sabbatten går folket i synagogen og holder sabbatsmåltid derhjemme. Måltidet indebærer flere ritualer, der på forskellig vis minder folket om Gud og de undere, han har gjort for dem. Derudover bruges dagen på at hvile og være sammen med familien.

Lysene, vinen og challahbrødet er centrale elementer i sabbatsmåltidet. Privatfoto

Joffi sjov!

Find løsningerne her

Find de jødiske højtider

Rosh ha-shanah

Yom kippur

Sukkot

Hanukkah

Purim

Pesach

Shavuot

R	N	F	U	D	R	S	U	K	K	O	T
R	K	V	U	F	O	M	F	B	Z	O	Z
U	K	L	I	C	S	M	I	R	U	P	H
P	E	S	A	C	H	E	V	V	U	A	K
P	O	R	H	O	H	B	A	I	N	E	S
I	C	S	A	Y	A	H	P	U	S	O	C
K	W	P	E	Z	S	B	K	P	H	R	C
M	L	A	N	M	H	K	G	G	A	A	B
O	D	K	Q	C	A	Z	A	X	B	Q	F
Y	Z	B	B	H	N	F	V	N	B	X	P
P	I	Y	V	T	A	E	F	J	A	J	B
Z	G	K	Y	M	H	B	V	T	T	R	T

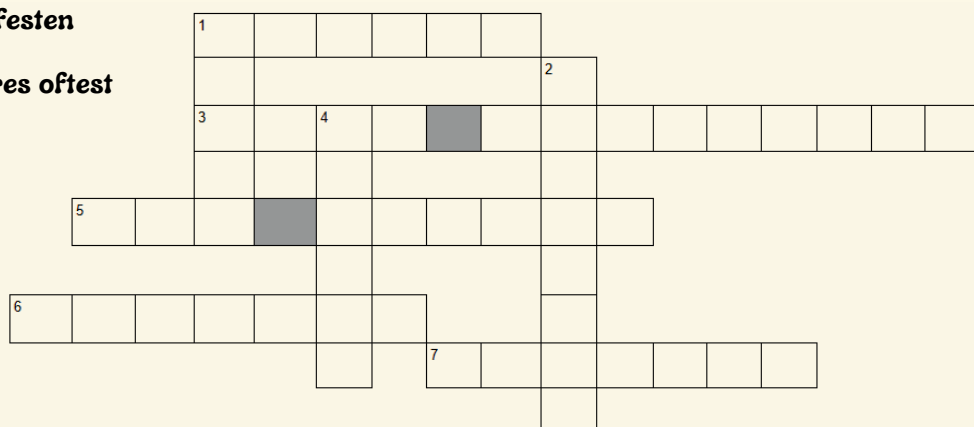
Kryds og tværs

Vandret

1. Betyder at gå forbi
3. Der spises æbler dyppet i honning
5. To gedebukke blev brugt i denne højtid
6. Markering af hvedefesten
7. Højtiden der markeres oftest

Lodret

1. Der bliver buhet i synagogerne under denne fest
2. Gud lod lysene brænde i otte dage
4. Familierne bygger løvhytter

God fornøjelse!

Jødiske højtider

2026-2027

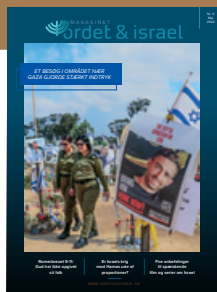
Højtid	Dato	Hvad er det?	Traditioner
 ROSH HA-SHANAH Jødisk nytår	11.- 13. september 2026	Jødisk nytår. Markerer begyndelsen på de højhellige dage.	• Blæse i shofar • Spiser æbler dyppet i honning • Refleksion og bøn
 YOM KIPPUR Forsoningsdag	20.-21. september 2026	Den helligste dag i den jødiske kalender. Markerer afslutningen på de højhellige dage. En dag med faste, bøn og forsoning.	• Faste i 25 timer • Bøn • Bekendelse og tilgivelse
 SUKKOT Løvhyttefesten	25. september - 2. oktober 2026	Til minde om israelitternes vandring i ørkenen, hvor de boede i løvhytter.	• Bygger løvhytter • Spiser og sover • Glæde, gæstfrihed og fest
 HANUKKAH Lysets fest	5.-12. december 2026	Man mindes genindvielsen af det jødiske tempel i Jerusalem efter sejren over de græsk-syriske undertrykkere.	• Fejres med sang, spil som dreidel og indtagelse af olieholdige madvarer
 PURIM Glædens fest	22.-23. marts 2027	Fejres til minde om begivenhederne beskrevet i Esters Bog. Det er en tid for fest og fejring af det jødiske folks overlevelse og Guds beskyttelse.	• Læser Esters Bog • Giver gaver til venner og velgørenhed. • Klæde sig i kostumer • Spiser trekantede kager (hamantaschen)
 PESACH Påskén	21.-29. april 2027	Er en vigtig jødisk højtid, der fejres til minde om israelitternes befrielse fra slaveriet i Egypten.	• Spiser usyret brød, matza • Varer 8 dage
 SHAVUOT Ugefesten	10.-12. juni 2027	Den markerer både høstfesten for de første frugter og mindes Guds overgivelse af Toraen til Moses på Sinajbjerget Fejres syv uger efter Pesach.	• Studier af Toraen • Gudstjenester • Indtagelse af mælkeprodukter, som en symbolik for den spirituelle næring, Toraen giver

Få magasinet digitalt

Husk, at det er muligt at få Magasinet Ordet & Israel som PDF-fil sendt til din indbakke. Enten som et supplement til den trykte version eller som et alternativ.

På vores hjemmeside kan du nemt ændre dit valg.

Husk Ordet og Israel i dit testamente

Kære ven af Ordet og Israel – tak for din mangelrige forban og værdifulde støtte!

Lad den næste generation arve det, du fik del i:

- Tillid til Bibelen
- kærlighed til det jødiske folk
- forventning om Jesu genkomst

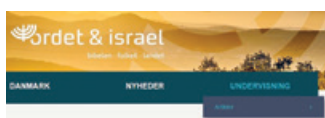
Har du spørgsmål er du meget velkommen til at kontakte landssekretær Nicklas Laurup-Meiner på 2254 0275 eller nicklas@ordetogisrael.dk

Bliv klogere

På Ordet og Israels hjemmeside finder du under fanen »Undervisning« et stort udvalg af spændende artikler, som har været bragt her i magasinet.

De er inddelt i underkategorier. Så hvis du for eksempel søger viden om »jødedom og fester«, »kristne arabere« eller »Jesu genkomst«, så kræver det kun få klik at finde et godt udvalg af artikler.

ORDETOGISRAEL.DK

Podcast: Lyt til andagter og nyheder

Hver måned kan du på Ordet og Israels podcast finde nye udsendelser. Der er både andagter, nyheder fra Israel og spændende interviews.

Find udsendelserne via din podcast-app eller via et link på vores hjemmeside under fanen »Undervisning«

ORDETOGISRAEL.DK

Yad va lev – Senior og 40+

Yad va lev – Senior og 40+

Bliv frivillig i Jerusalem i 6, 5 eller 4 uger

Har du lyst til 6, 5 eller 4 uger i Jerusalem?

Med hjælpearbejde i et suppekøkken, på en frugtcentral, i en messiansk menighed – og andre steder. Og spændende ture rundt i Israel.

Så læs mere på ordetogisrael.dk,

Du kan også se billeder og læse mere på Facebooksiden »Yad va lev Senior«.

		Uger	Dato	Tilmeldinger
2026				
3	Senior	5	18.10.-22.11.	Optaget
2027				
1	Senior	6	31.1.-14.3.	Ledige pladser
2a	40+	4	18.3.-15.4.	Ledige pladser
2b	Senior	5	20.5.-24.6.	Ledige pladser

• Pris 2026: 4 uger: 12.900 kr. 5 uger: 15.550 kr. 6 uger: 17.950 kr.

Gurli og Olaf Lagoni er koordinatorene for Yad va Lev Senior. De kan kontaktes på mailadressen olagoni@city.dk eller tlf. 30240742/20634898.

ORDETOGISRAEL.DK

GAMMELBRO CAMPING

SINCE 1958 · ÅRØSUND

MALERFIRMAET
penta a/s

»Det' for børn!«

Joffi Kids: børnearbejde i øjenhøjde

Grib chancen for et
spændende indslag!

Har du lyst til at få Israel-perspektivet med ind i
din børne- eller juniorklub eller på en sommerlejr?

Så kan du få hjælp hos Ordet og Israels børnearbejde, som vi
kalder »Joffi Kids«. Det omfatter en gruppe frivillige medarbejdere,
som har stillet sig til rådighed for at holde indslag om Israel i
børne- og juniorarbejde rundt om i Danmark.

Du er meget velkommen til at henvende dig til en af
følgende personer for at høre om mulighederne for en aftale:

Krista Andersen, *Frederikssund*

Tlf.: 47 38 58 58, kristaa@outlook.dk

Sanne Langdahl, *Silkeborg*

Tlf.: 20877769, slangdahl@gmail.com

Daniel K. Munch, *Hillerød*

Særligt juniorer og teenagere

Tlf. 60 60 85 56, dkmunch@outlook.dk

Erik og Helena Krabbe Bjørnholt, *Silkeborg*

erik@hagebjerg.dk

ORDETOGISRAEL.DK

Hør en tale på YouTube

På Ordet og Israels YouTube-kanal kan du lytte
til undervisning og taler. Der ligger både nyt og
gammelt. Du kan finde et link til siden nederst på
ordetogisrael.dk.

ORDETOGISRAEL.DK

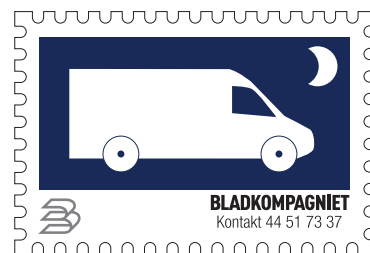
HVER DAG TÆLLER

Og hver eneste bliver fyldt med
høj faglighed, givende øjeblikke,
fantastiske venner oooog Gud
tæt på. Woop woop, ja tak dér!

Derfor siger vi
#dufårguldmedhjem!

**tjek
djurslands.dk**

ij djurslands
efterskole

TIL SIDST...

Bibelcamping-besøg i sommervarmen

AF ANDERS HJORTH VINDUM

Både Joffi og Ordet og Israel var repræsenteret, da der blev afholdt bibelcamping rundtomkring i landet i juli.

I uge 29 deltog joffimedarbejder Nicklas Toft på UngCamp på Mørkholt Strand. Han havde en stand med og holdt et seminar med titlen »hvad stiller vi op i Mellemøsten?«.

Nicklas fortæller, at rigtig mange unge kom og lyttede i teltet – også selvom solen strålede fra en skyfri himmel udenfor.

Også ved Joffi-standen var der mange nysgerrige unge, der kiggede forbi og stillede spørgsmål. »Det er tydeligt at mærke, at der er en særlig brand for Israel, og der er ikke tvivl om, at der er masser af unge mennesker at sende til Israel, når situationen i Mellemøsten ændrer sig,« lyder det fra Nicklas.

Redskaber til de svære spørgsmål

Også Ordet og Israels bibelunderviser,

Der var stor interesse for Nicklas Tofts seminar om konflikten i Mellemøsten. (Foto: Joffi)

Morten Vartdal, har været på farten. På Lystruphave Bibelcamping holdt han aftenmøde om Israel og de sidste tider.

På både Sommerøase og Virksund Bibelcamping holdt han et seminar om Bibelens etiske pejlemærker, som kan bruges, når vi skal forholde os til Israel, palæstinenserne og konflikten. »Flere sagde tak for at få nogle redskaber til at håndtere de svære spørgsmål,« fortæller Morten. ☺

Morten Vartdal holder møde på Lystruphave Bibelcamping. (Foto: Privat)